

Siitä mistä ei haluta puhuttavan, ei kannata puhua

■ J P Roos

Petri Ylikoski ja Tomi Kokkonen:
Evoluutio ja ihmisluento.
Gaudeamus 2008.

Evoluutio on hankala aihe, varsinkin liitettyä ihmistutkimukseen. Suurin osa yhteiskuntatieteilijöistä vierastaa ja pelkää koko aihetta. Monet luonnontieteelliset evoluution tutkijat taas vierastavat erityisesti evoluution yhteyttä ihmistutkimukseen. Jos haluaa kirjoittaa aiheesta, niin miten sitä pitää lähestyä? Yksi mahdollisuus on tehdä niin kuin Satoshi Kanazawa, entinen sosiaalieteilijä, nykyinen evoluutiopsykologi tekee: tuomita sosiologit menetetyiksi ja kirjoittaa niille, joilla ei ole menneisyyden painolastia. Toinen vaihtoehto on yrittää kirjoittaa niin, että nämä ”normaalit” yhteiskuntatieteilijät eivät pelästy. Tällöin lapsi saattaa mennä pesuveden mukana.

Petri Ylikoski ja Tomi Kokkonen ovat valinneet jälkimmäisen strategian. Heidän mielestään evoluutioteoria on potentiaalisesti kiinnostava, mutta toisaalta sen merkitystä ei pidä liioitella, ja monissa kysymyksissä on heidän mukaansa syytä panna runsaasti jättä hattuun. He haluavat varoittaa muita aiheen vaaroista ja ongelmista. Tämä on tietysti sinänsä hyväksyttävä tavoite, evoluution yhteydessä se on myös turvallinen strategia.

Molemmat kirjoittajat ovat tieteidenfilosofia, eivätkä ole tehneet itse käytännön tutkimusta, mikä kirjasta näkyikin. Siinä on nimitäin perustavaa laatua oleva valuvika. Toisaalta kirjoittajat eivät tunne yhteiskuntatieteiden tilannetta eivätkä aseta evoluutiota järkevään kontekstiin, vaan asettavat yhteiskuntatieteelliselle evoluutiotutkimukselle erilaisia kriteerejä kuin muulle yhteiskuntatieteelle. Toisaalta he ovat sokeita empirian voimalle ja sotkevat monessa kohdin teoreettiset oletukset ja empiiriset tulokset.

Mutta aluksi lyhyet keuhut. Kirja on yhteiskuntatieteilijöille monilta osin hyvä yleiskatsaus evoluution peruskäsitteisiin, ihmisen kehitykseen sekä osittain genetiikkaan. Se on selkeästi ja havainnollisesti kirjoitettu ja tarjoaa suomenkieliset vastineet lähes kaikille hankalille käsitteille, joiden suomalaiset ilmaisut eivät ole aina itsestään selviä. Lisäksi kirja on osittain melko hyvin ajan tasalla, esimerkiksi kulttuurievoluution suhteen.

Kirjasta kuitenkin puuttuu käytännössä kokonaan ajantasainen suomalainen keskustelu sekä myös ajantasainen kansainvälinen tutkimusartikkelien seuranta. Sen sijaan kaikki kehoimmatkin kriittiset teokset on huolella rekisteröity. Se on siis kelvollista kurssikirjamateriaalia, mutta yksistään riittämätön. Siitä puuttuvat myös lähes kaikki lähdeviitteet ”teoksen luettavuuden parantamiseksi”. Tämä on kummallinen ja anteeksiantamaton puute. Toinen ongelma on, että joitakin evoluutioteoreettises-

ti kiintoisia alueita sivuutetaan, tai niitä käsitellään täysin epäoikeudenmukaisesti, kuten seuraavasta käy ilmi. Kirjassa ei ole sanastoa, jossa käsitteille annettaisiin niiden englanninkieliset vastineet eikä myöskään hakemistoa, joka olisi ehdoton välttämättömyys.

Evoluutio on turhaa

Kirjassa lähdetään liikkeelle siitä perusoletuksesta, että evoluutioteorialla ei ole juurikaan merkitystä ihmistieteiden kannalta. ”Kaikki ihmiseen kohdistuva tutkimus, oli se sitten historiallista, sosiologista, psykologista tai neurotieteellistä, korjaa ja täydentää ihmiskuvaamme. Ei voida sulkea pois mahdollisuutta, että myös evolutiivisella tarkastelulla on tällaisia vaikutuksia.” Toisin sanoen, *mikä tahansa* sosiologinen tutkimus täydentää ihmiskuvaa, kun taas evolutiivisen tutkimuksen osalta tällaista mahdollisuutta ei voi täysin sulkea pois. ”Erialaisten evolutiivisten ihmistieteiden oletukset eivät ole suoraan yhteensopivia lähtökohdiltaan tai yleisiltä johtopäätöksiltäänkään, joten ne eivät kaikki voi olla yleisiä teorioita ihmisen käyttäytymisestä. Toisaalta ne kaikki voivat tarjota lähestymistapoja jotka voivat *joskus* toimia.” Jälkimmäinen lause osoittaa selkeästi kaksoisstandardin: sosiologiselta tutkimukselta ei edellytetä yhteensopivuutta lähtökohdiltaan tai johtopäätöksiltään, kun taas evoluutiososiologialta sitä edellytetään. Evoluutioteoria on Ylikosken ja Kokkonen mukaan todennäköisesti tuomittu kokemaan saman kohtalon kuin esimerkik-

si Freudin yritykset ihmisen psyyken kokonaisselitykseen. Toisaalta standardiyhteiskuntatiedettä edustavalle filosofille on toki iso edistysaskel esimerkiksi myöntää, että mustasukkaisuus voisi olla sopeuma.

Toisaalta kirjoittajilla on outo käsitys, että yhteiskuntatieteissä ollaan tekemisissä hypoteesien kanssa ja että suurin osa näistä tieteistä hyötyisi sellaisista ajattelutavoista, joita he tarjoavat. Lopputuloksena viimeinenkin empiirinen aines yhteiskuntatieteistä katoaisi, koska ne eivät kelpaa kausaalisten selitysten tai hypoteesien perustaksi. Tämä ilahduttaa tietenkin niitä, joiden mielestä jo nytään faktoilla ei tee yhtään mitään, vaan ainoa kiinnostava maailma on mahdollisimman tiheä teoriapöheikkö. Tämä ei kuitenkaan ole Ylikosken ja Kokkonen tavoite.

Yksi kirjan merkittävyys on se, että siinä erotetaan jyrkästi toisistaan käytännössä hyvin kiinteässä tutkimusyhteydessä olevat evoluutiopsykologia, populaatiogenetiikka ja käyttäytymisekologia, joita kirjoittajat pitävät aivan erilisinä ja toisilleen vastakkaisina tutkimusohjelmina. Tämä erotteleva perustuu siihen, että kyseisten tutkimusohjelmien ihmistä koskevat oletukset olisivat muka jyrkässä ristiriidassa keskenään. Tämä ajatus taas perustuu siihen filosofeille tyypilliseen ajatuspintymään, että nämä teoreettiset oletukset olisivat tulosten kannalta merkittäviä ja tärkeitä. Kuitenkin kaikki nämä ohjelmat tutkivat samoja ilmiöitä, käytännössä samoja empiirisiä ongelmia, ja niiden tuloksista voidaan päätellä erilaisia kiinnostavia asioita ihmisestä, ihmisen evoluutiosta, jopa ihmisluonnosta, toisin kuin

siis Ylikoski ja Kokkonen ajattelevat. Evoluutiopsykologian (universaalien geneettisten piirteiden tutkimuksen) ja populaatiogenetiikan (geneettisen vaihtelun tutkimuksen) näkökulmia on yhdistetty sujuvasti esimerkiksi persoonallisuuden, mielenterveyden häiriöiden ja seksuaalivalinnan evolutiivisessa tutkimuksessa. Huhtikuun alussa järjestettiin eurooppalaisen ihmisevoluution tutkijoiden yhdistyksen (EHBES, *European Human Behavior and Evolution Society*) kokous St. Andrewsissa, Skotlannissa. Seura on uusi, mutta kokouksia on järjestetty jo useita. Kaikissa niissä koko evoluutiopsykologian kirjo on ollut edustettuna.

Tekijät väittävät esimerkiksi, että käyttäytymisekologia ja evoluutiopsykologia olisivat vakavasti ristiriidassa. Jos käyttäytymisekologia on oikeassa, niin evoluutiopsykologialta menisi pohja. Toisaalta tekijät eivät käsittele käyttäytymisekologiaa, ”koska sen oletukset ihmisluonnosta ovat olemattomat”. Tämä perustelu on erittäin merkittävä, kun tekijät lopuksi lyttävät ihmisluonnon käsitteen täydellisesti.

Geneettinen determinismi

Otan esimerkin, johon Ylikoski ja Kokkonen uhraavat yhden kokonaisen alaluvun muuten hyvin kyseenalaisessa geenejä koskevassa luvussa. Ylikoski ja Kokkonen jakavat monien yhteiskuntatieteilijöiden näkemyksen siitä, että yhteiskuntatieteiden pahimpia vihollisia ovat *reduktionismi*, *determinismi* ja *essentialismi*. Jokaisesta käsitellään teoksessa lähes yhtä suurella inholla ja pelolla. Jokaisessa tapauksessa nähdäkseni filosofimme iskevät kirveensä pahasti

kiveen. Käsitellen jatkossa determinismistä ja essentialismia.

Geneettisellä determinisimillä on Ylikosken mukaan kolme erilaista muotoa, joita ei pidä sotkea keskenään. Nämä kolme perusmuotoa ovat:

- Ympäristöllä ei ole vaikutusta ilmiöiden kehitykseen (tästä voidaan kehittää hieman lievempiä muotoiluja).
- Yksilöiden väliset erot säilyvät ympäristöstä riippumatta.
- Kun perimä ja kehitysympäristö pysyvät samoina, ilmiö on aina sama.

Nämä ovat siis Ylikosken ja Kokkonen mukaan teoreettisia näkemyksiä, jotka ovat kaikki virheellisiä (niihin voi ”sortua”). Mutta näinhän ei ole, vaan ne kaikki ovat enemmän tai vähemmän testattavissa olevia oletuksia. Ne ovat tutkimuksen työhypoteeseja, joissa ei sinänsä ole mitään vikaa. Jos vaikka ajattelemme sellaista ilmiötä kuin älykkyys, niin kaikki nämä hypoteesit ovat järkeviä lähtökohia tai lähestymistapoja, jotka empiirinen tutkimus voi osoittaa oikeiksi tai vääriksi.

Yhteiskuntatieteilijänä ihmetyttää, että kirjoittajat eivät ilmeisesti tiedä, mitä geneettinen determinismi *standardiyhteiskuntatieteen* sanastossa oikein tarkoittaa. Sillä on tarkoitettu yhteiskuntatieteellisten ilmiöiden selittämistä muulla kuin yhteiskuntatieteellä. Tässä mielessä Jared Diamond on paha reduktionisti. Ja jopa historioitsijat ovat reduktionisteja, koska he selittävät yhteiskunnallisia ilmiöitä historialla. Vain kunnan samanaikainen ja samantasoinen (yhteiskunnallinen) kausaaliselitys on kelvollinen. Pahinta reduktionismia on biologinen reduktionismi: ajatus että gee-

neillä voisi olla *jotain* vaikutusta ihmisen toimintaan. Tämä on täysin riittävää pelästyttämään tavallisen yhteiskuntatieteilijän (ja biologin). Kummankin kannalta tässä on kyse geneettisestä determinismistä. Ylikosken muotoilemat hypoteesit ovat ihan toisen tason ”geneettistä determinismia”.

Tähän liittyy kiinteästi Ylikosken ja Kokkosen perinnöllisyyden ja periytyvyystarkastelu. Todettakoon, että Ylikoski ja Kokkonen ovat siinä kääntäneet biologian sanakirjojen terminologian päinvastaiseksi. Voidaan keskustella kumpi on vähemmän sekoittava, sillä tässä arkiajattelu ja teoreettinen käsite joutuvat ehkä pahiten ristiriitaan. Ratkaisua olisi kuitenkin voinut hieman perustella.

Ylikoski ja Kokkonen kuvailevat hieman hämärästi itse ilmiötä, jonka kuitenkin voisi esittää hyvinkin havainnollisesti ja selkeästi. Erityisesti he sotkevat asiaa pohdintoillaan monisuuntaisesta kausaliteetista, esimerkiksi perinnöllisyyden ”suhteellisuudesta”, jota he havainnollistavat tuloksilla, joiden mukaan älykkyyden periytyvyys riippuu vanhempien sosiaaliluokasta. Tämähän vain osoittaa, että ”geneettinen determinismi” eli geenien vaikutus ihmisten ominaisuuksiin, ei ole mikään pakkopaita tai yksisuuntaista kausaalijättelua. Syysuhteet voivat mennä moneen suuntaan ja muodostaa ketjuja. Jostain syystä tämä on liian monimutkainen kysymys käsiteltäväksi periytyvyyden yhteydessä, ja erilaiset kausaalimekanismit nähdään vain periytyvyyden vastakohdaksi.

Pertti Töttö (julkaisematon paperi) on antanut tästä tuoreen esimerkin. Richard Lynnin ja Tatu Vanhasen selitysmallin mukaan

älykkyys vaikuttaisi suoraan kansakuntien taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Tunnetusti tämä malli, jota Ylikoski ja Kokkonen eivät edes mainitse, on liian yksinkertainen, mutta itse yhteys on ilmeisesti todellinen. Tötön esittämän vaihtoehdoisen mallin mukaan älykkyys vaikuttaa taloudelliseen kehitykseen muun muassa koulutuksen ja demokratian kautta, eikä suoraa vaikutusta ole oikeastaan lainkaan (tosin Töttö tarkastelee taloudellista kasvua, ei siis kehittyneisyseroja). Jos tämä pitää paikkansa, niin huolimatta älykkyyden pysyvyydestä ja jakautuneisuudesta väestössä, sen reaaliin seurauksiin voidaan vaikuttaa.

Nativistisen evoluutiopsykologian hyödyttömyys

Ylikosken ja Kokkosen mielestä ”populaarievoluutiopsykologian” huono maine on ansaittu. Kirjoittajat eivät ole ymmärtäneet evolutiivisia käsityksiä oikein, eivätkä he ole perehtyneet siihen, millaisia vaatimuksia biologit asettavat väitteiden esittämiselle. Tästä ”populaarievoluutiopsykologiasta” Ylikoski ja Kokkonen eivät mainitse yhtäkään nimeä eivätkä sisällytä heitä lähteisiinsäkään. On kuitenkin melko ilmeistä mitä he tarkoittavat, kun katsoo missä ovat ammottavimmat aukot heidän lähteissään (esim. Suomessa Sarmaja ja Tammisalo). He katsovat siis argumentoinnin turhaksi. ”Nativistinen” evoluutiopsykologia (tunnettu Leda Cosmidestin ja John Toobyn edustamana, alkuperäisenä suuntauksena) sisältää sentään jotain vakavasti otettavaa. Ylikosken ja Kokkosen strategiana on, että jos nativistinen evoluutiopsykologia (josta jatkossa käytän vain

nimitystä evoluutiopsykologia) on väärässä, niin silloin koko evoluutiopsykologia kaatuu saman tien.

Niinpä kirjoittajat eivät käsittele juurikaan mielestään ”hyvää” evoluutiopsykologiaa, vaan ainoastaan tätä heidän mielestään melko hyödyttömiä, eli nativismia. Ylikosken ja Kokkosen mainitsemat kriitikot eivät taas ole varsinaisia evoluutiopsykologeja lainkaan, toisaalta esimerkiksi Dan Sperber saa tämän kunnian, kun taas heidän mielestään itseään evoluutiopsykologeiksi kutsuvat Louise Barrett, Robin Dunbar ja Ruth Mace eivät ole lainkaan evoluutiopsykologeja.

Ylikoski ja Kokkonen arvioivat evoluutiopsykologian merkitystä käyttämällä kahta esimerkkiä, ns. Wason-testiä ja mustasukkaisuutta. Kummassakin he pyrkivät osoittamaan, että esitetyt hypoteesit ovat virheellisiä tai toteennäyttämättömiä. Mustasukkaisuuden osalta he itse asiassa esittävät kritiikkiä, jota on esitetty evoluutiopsykologian sisällä, esimerkiksi alan johtavassa käsikirjassa. Voisi kysyä, miksi Ylikoski ja Kokkonen eivät käytä Westermarck-efektiä esimerkkinään eivätkä viittaa Westermarckiin? Miksi he eivät keskity olennaisiin kysymyksiin, joita evoluutiopsykologiassa tarkastellaan? Erään melko tuoreen evoluutiopsykologian oppikirjan keskeiset aihealueet ovat sukulaisuus, parinvalinta, lisääntyminen, vanhemmuden investointistrategiat, kognitio ja mielen teoria, kieli ja kulttuurievolutio. Wason-testi ja mustasukkaisuus ovat epäolennaisia sivuteemoja. Edellä mainituista isoista teemoista Ylikoski ja Kokkonen käsittelevät vain kolmea viimeksi mainittua, joissa kulttuurievolutio on kauimpana varsinais-

sesta evoluutioteoriasta.

Ylikoski ja Kokkonen oikovat tässä mutkat suoriksi ja toisaalta esittävät tarpeettomia vaatimuksia. Ensimmäinen on, että evoluutiopsykologia seisoi ja kaatuisi Jerry Fodorin edustaman modularismin mukana. Evoluutiopsykologiassa ei modulaarisuus ole kovin olennaista. Kirjoittajat ajattelevat, että modulaarisuus on ”selittäjänä” eli mekanismina välttämätön siksi, että tietty käyttäytyminen on sopeutuma, ja toisaalta siksi, että sillä on tietty tehtävä ihmisten välisessä toiminnassa. Tämä ei kuitenkaan ole ymmärtääkseni tarpeellista. Modularismin tilalla lienee nykyään huomattava määrä muita, aivojen toimintaan liittyviä vaihtoehtoja, jotka ovat myös paljon kiinnostavampia. Kannattaa muistaa, että Darwin ei tarvinnut mitään varsinaista ”geenitason” selitystä sille, miten luonnonvalinnan mekanismi tuotti lajien muutoksen.

Ylikoski ja Kokkonen esittävät *evolutiivisen sopeutumisen ympäristöstä* (EEA) hyvin vahvan tulkinnan, jota he sitten kritisoivat. EEA on heille ”kivikauden” synonyymi, mikä johtaa ainakin suomalaisia lukijaa harhaan. Meillä kivikausi on historiallisesti melko tuore ajanjakso. Tosiasiallisesti EEA voi liittyä hyvin erilaisiin ihmisen kehitysvaiheisiin miljoonien vuosien aikana. Esimerkiksi mustasukkaisuuden tai vanhemmuustunteiden EEA on todennäköisesti ihmislajia vanhempi, sillä se esiintyy apinoilla (isyden on havaittu tuottavan muutoksia silkiapinoiden aivoissa).

EEA on evoluutiopsykologiasa sijoitettu Afrikkaan, siihen vaiheeseen kun ihminen alkoi kehittää ensimmäisiä työkaluja, vaiheeseen joka kesti ”käyttäytymiseltään mo-

dernin ihmisen” muotoutumiseen asti. Tämä vaihe kesti noin kaksi miljoonaa vuotta. Sen aikana ihmisen käyttämät työkalut eivät juuri muuttuneet, ihmiset pysyivät samalla alueella, heitä oli ehkä muutamia kymmeniä tuhansia, mutta heidän sosiaalinen organisaationsa perustui pieniin ryhmiin, joissa oli 10–50 jäsentä. Kyse on siis valtavan pitkästä, monien olennaisten piirteiden (aivojen kehitys, ravinnon hankinta, yhteisöllisyys, perheen muodostus, lasten kehitys, sukupuolten välisten erojen ja työnjaon merkitys) kehitysvaiheesta, jolloin esimerkiksi puhuttu kieli ei vielä ollut kehittynyt. Minusta on suoraan sanoen melko vaikea ajatella, että tällainen valtavan pitkä kehitysjakso ei olisi vaikuttanut siihen, miten me nytkin ihmislajina ajattelemme ja toimimme. Varsinkaan kun ihmisen geeniperimä ei ole muuttunut paljoakaan tuon kahden miljoonan vuoden kuluessa.

Ylikosken ja Kokkosken mielestä on uskottavampaa, että nykyihmisen ominaisuuksiin ovat vaikuttaneet enemmän nämä viimeiset 5 000–10 000 vuotta kuin aikaisemmat viisi miljoonaa vuotta. He vähättelevät myös sitä tietoa, mitä meillä on käytettävissä varhaisen ihmisen kehityksestä ja elämästä. Osmo Tammissalo on esittänyt mainiolla äidinmaito-esimerkillä, miten voimme tehdä päätelmiä varhaisen ihmisen elämästä. Jos lasta imetetään jatkuvasti, äidinmaito voi olla laimeaa. Jos eläin imettää lasta suhteellisen harvoin, äidinmaito on vahvaa. Jälkimmäisessä tapauksessa eläin ei myöskään hoivaa lasta välttämättä kovin paljon. Ihminen kuuluu edelliseen tyyppiin; äidinmaito on laimeaa, eli lapsi on ollut jatkuvasti

äitinsä rinnalla. Tästä taas seuraa suuri joukko äidin ja lapsen suhteeseen liittyviä asioita. Tällaiset ketjut eivät Ylikoskea ja Kokkosta kiinnosta, kun taas puhtaaseen filosofiseen spekulatioon he mielellään sortuvat.

Kulttuurievoluutio

Kirjan puolivälissä Ylikoski ja Kokkonen siirtyvät kulttuuriin. He määrittelevät kulttuurin itse asiassa hyvin ympäristödeterministisesti sosiaaliseksi oppimiseksi ja esineiksi – siis geeneistä riippumattomaksi. Puhumattakaan siitä, että kulttuuri voisi olla jotain ”sisäsyntyistä” tai ”olemuksellista”, esimerkiksi meille kaikille ominaisen yhteistyötaipumuksen tuotetta. Kaiken kaikkiaan kulttuuria koskevat tarkastelut ovat usein hyvinkin järveviä ja tulevat lähelle sellaisia tulkintoja, mitä evoluutioteoreetikot asiasta tekisivät. Toisaalta tässä jaksossa Ylikoski ja Kokkonen ovat yllättäen valmiita tekemään hyvinkin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, vaikkapa mielen tulkinnan kehityksestä, ja uskomaan hyvin vapaisiin spekulatioihin. Vielä pitemmälle spekulatiion suohon mennään kerrottaessa kognition evoluution teorioista. Evoluutiopsykologian suhteen he olisivat oitis kutsuneet näitä pelkiksi ”tari-noiksi”.

Kulttuurin evoluutiota koskeva luku on sinänsä ansiokas, mutta tekijät olisivat voineet mainita, että tyypillisin kulttuurievoluution tarkastelutapa yhteiskuntatieteissä on metaforinen. Yhteiskuntatieteissä käytetään evoluutioterminologiaa tai esimerkkejä täysin metaforisesti ottamatta huomioon evoluution perusvaatimuksia. Semiootikot esimerkiksi voivat väittää olevan-

sa evoluutioteorian kannalla ymmärtämättä lainkaan mistä on kyse. Pragmaatitkot puolestaan selittävät, että heidän näkemyskillään on oikeastaan evoluutioteoreettinen lähtökohta.

Tekijöiden omasta näkökulmasta kyse on vaihtoehtoisista ja analogisista evoluutioteorian käytöistä. Tunnetuin esimerkki tästä on memetiikka, jossa geeni on korvattu meemillä, minkä jälkeen kulttuurin kehityksen voi esittää analogisesti lajien kehityksen kanssa. Olen tekijöiden kanssa täysin samaa mieltä siitä, että memetiikka on enemmän tai vähemmän kyseenalaista. Meemit kulttuurin rakenneosina ovat liian epämääräisiä.

Jos halutaan kehittää analogisia teorioita, niin ne kannattaa epäilemättä rakentaa suoraan darwinilaisen evoluutioteorian perustalle. Vasta sivulla 279 tekijät kertovatkin, mitä tällaisen teorian tulee sisältää: muuntelu ominaisuudessa, ominaisuuden aiheuttamat kelpoisuuserot, ominaisuuden peiytyvyys. Tästä olisi kannattanut aloittaa! Tosin he muistuttavat, että evoluutio ei tapahdu yksinomaan luonnonvalinnan pohjalta. Tämä ei ole kuitenkaan relevanttia, koska kyse on darwinilaisen evoluutioteorian soveltamisesta yhteiskuntaan ja kulttuuriin.

Jostain syystä he käsittelevät myös kulttuurievoluutiota irrallisena ihmisen biologisesta evoluutiosta. Se, mikä tietenkin on kiinnostavinta uudessa sosiobiologiassa tai evoluutiososiologiassa, on näiden kahden yhdistäminen, kulttuurin ja biologian vuorovaikutuksen tarkastelu evoluutioteoreettisesti. Tätä minä vasta kutsuisin *ihmistieteelliseksi evoluutiotutkimukseksi*.

Pelkät analogiat eivät ole ko-

vin kiinnostavia, eivät yhteiskuntatieteitä tuntemattomien biologisten esittäminä (memetiikka) eivätkä biologiaa tuntemattomien yhteiskuntatieteilijöiden esittäminä. Tästä huolimatta itse kulttuurievoluution perusteiden tarkastelussa Ylikoski ja Kokkonen ovat parhaimmillaan ja osoittavat muun muassa suurimman osan yhteiskuntatieteilijöiden peloista ja vastaväitteistä turhiksi.

Tässä luvussa tekijät esittelevät myös David L. Hullin teorian tieteen evoluutiosta. Tiede on toki monin tavoin kaukana evoluutiosta, sekä sääntöjensä että kehityshistoriansa osalta – ja tieteen kasautuva edistymisen on tietysti ristiriidassa evoluution etenemisen kanssa –, mutta analoginen vertailu tuottaa joitakin hauskoja havaintoja. Tässä on kuitenkin kiinnostavinta havaita, että Ylikoski ja Kokkonen tulevat samalla paljastaneeksi omat periaatteensa kirjansa kirjoittamisessa: ei pidä siteerata ketään vihollista, vaikeneminen on paljon tehokkaampi ase kuin kritiikki. Lisäksi on tärkeää valita erittäin tarkasti ne tutkimustulokset, joihin nojaa. He ovat huolellisesti noudattaneet näitä kaikkia periaatteita esimerkiksi jättämällä lähes kokonaan pois suomalaisen keskustelun, ohittamalla arvostelemansa ”populaarievoluutiopsykologian” ja jättämällä pois kritiikin, jota heihin on kohdistettu jne. Ylikoski on jossain aikaisemmassa artikkelissaan kritisoinut Hullin periaatteita, mutta kirjassa hän tuntuu sekä toteuttavan niitä käytännössä, että olevan itse asiassa innostunut niistä.

Robert Boydin ja Peter Richersonin kulttuurievoluutiota koskevien pohdintojen esittely on varsin

positiivista, mikä onkin ymmärrettävää, sillä Boyd ja Richerson kuuluvat sarjaan ”suhteellisen epäilyttävää spekulantit”. Heidän yhteiskuntatieteellinen antinsa on melko vähäinen. Ylikoski ja Kokkonen eivät tässä yhteydessä kiinnitä huomiota siihen, että Boyd ja Richerson eivät nojaa pelkästään analogioihin, vaan myös hyödyntävät kiinnostavasti biologiaa suoraan kulttuurievoluution tarkastelussa. He lähtevät siis biologian tuottamista ominaisuuksista ja tarkastelevat niiden ja kulttuurin välistä vuorovaikutusta. Ylikoski ja Kokkonen mainitsevat esimerkkinä armeijan, joka hyödyntää ”kulttuurisesti” ihmisen biologista valmiutta samastua pienryhmiin luomalla tehokkaan sotakoneiston. Taas keran voin vain valittaa, että Ylikoski ja Kokkonen eivät viittaa Edward Westermarckiin edes silloin kun he puhuvat rankaisevista moraalitunteista tai kertovat G. E. Mooren osoittaneen jotakin, minkä Westermarck sittemmin kumosi kirjassaan *Ethical relativity*.

Miesten ja naisten eroja koskeva evoluutiopsykologia saa Ylikosken ja Kokkonen kirjassa ehdottoman tuomion. Tässä he menevät pisimmälle poliittisessa korrektyudessa tai vallitsevien yhteiskuntatieteellisten harhakäsitysten mielistelyssä. He aloittavat kertomalla Elisabeth Lloydin orgasmitutkimuksesta, jolla on omat ansionsa, mutta joka lähinnä kritisoi aikaisempien tutkimusten empiriaa eikä esitä omia tutkimustuloksia. Tämä on vielä oppikirjalle ihan sopivaa. Mutta sitten he kertovat että miesten ja naisten erojen ”olettaminen” perustuu olemusajatteluun. Tutkimus on heidän mukaansa osoittanut vain seuraavat neljä eroa mies-

ten ja naisten välillä: heittovoima, masturboinnin määrä, asenne irtosuhteisiin ja fyysinen aggressio! Tämä on jo skandaalimaista kritiikkittömyyttä. Listasta puuttuu vaikkapa sellainen ilmiö kuin nuorten miesten valtavasti suurempi rikollisuus (kuitenkin Janne Kivivuoren tutkimukseen on viitattu) tai äitiyden ja isyyden erot. Mutta ehkä vielä tärkeämpänä listasta puuttuvat lasten synnyttäminen, imetyksen, hoidon ja työnjako. Pertti Tötö on huomauttanut, että kysymys on myös sen valinnasta, mikä on huomattava ero. Miesten ja naisten väliset palkkaerot eivät samalla kriteerillä ole huomattavia.

Vaarallinen ihmisluonto

Kirjan loppuluvussa pyritään vakuuttamaan lukija siitä, että kirjan otsikossa mainittu ihmisluonto on täysin turha ja väärä käsitys. Samalla tekijät taas kerran paljastavat, miksi filosofia voi yhteiskuntatieteissä johtaa ajattelua pahasti harhaan. Heidän logiikkansa on suurin piirtein seuraava: puhe ihmisluonnosta on essentialismia (olemusajattelua) ja siksi väärin. Lisäksi ihmisluontoon väistämättä kytkeytyy erilaisia moralisointeja ja arvoastelmia, jotka ovat myös vääriä. Näistä tärkein on se, että se, mitä ei pidetä ihmisluontoon kuuluvaksi, tulkitaan ”luonnottomaksi” ja ei-hyväksyttäväksi. Tämän vuoksi ei missään nimessä pitäisi käyttää ihmisluonnon käsitettä.

Ensinnäkään ihmisluonnon tutkiminen ei ole essentialismia, edes kirjoittajien määrittämässä mielessä. Kaikella elämällä on joi-takin yhteisiä piirteitä, esimerkiksi taipumus pyrkiä lisääntymään (hankkia jälkeläisiä ja huolehtia niistä, jos se on tarpeen) ja pysyt-

telemään hengissä. Nämä ovat siis biologisesti määräytyneitä elämän ”luontoa”. Voimme puhua jopa elämän ”tarkoituksesta” tässä jatkuvuuden mielessä. Ihmisluonnolla on tämän lisäksi joukko ihmiselle spesifejä (biologisia ja psyykkisiä) ominaisuuksia, kuten äärimmäisen kehittyneet ja monipuoliset aivot, älykkyys, kielikyky, mielen teoria, sosiaalisuus, matkiminen, sosiaalinen opettaminen jne. Osa näistä ominaisuuksista on erittäin joustavia, mutta eivät täysin muokkautuvia, esimerkiksi kielen kehityksessä on rajoituksia, kuten Ylikoski ja Kokkonenkin toteavat. Nämä piirteet ja ominaisuudet muodostavat yhdessä ”ihmisluonnon”. Siihen ei tarvita mitään olemusajattelua, siis filosofisia oletuksia jostain pysyvästä. Sama koskee sivumennen sanoen myös sukupuolten välisiä eroja. Sukupuolten välillä on suuria eroja, mutta ne eivät perustu mihinkään naisolemukseen tai miesolemukseen, vaan ovat empiirisiä tosiasioita, aivan niin kuin sekin, että sukupuolten sisällä on myös paljon vaihtelua. Erojen kiistäminen vain poliittisen korrektiuden nimissä on sen sijaan moralistista ajattelua pahimmillaan.

Toinen väite, että ihmisluontoon liittyy aina väistämättä moralismia ja virhepäätelmiä, onkin sitten selkeä (empiirinen) virhepäätelmä. Vaikka ihmisillä on taipumus tehdä essentialistisia virhepäätelmiä (ihmisluonnon eräs ominaisuus!) niin se ei vielä tee ihmisluonnosta käyttökelvotonta käsitettä. Ylikoski ja Kokkonen argumentoivat tässä samalla periaatteella kuin itse argumentoisin käsiaseiden kieltämisen puolesta. Vaikka jotkut käyttävät käsiaseita väärin, niin seuraukset voivat olla

niin pahoja, että ne on syytä kieltää kokonaan. Mutta ihmisluonnon ”vaarallisuuden” ja käsiaseiden vaarallisuuden välillä on ratkaiseva ero. Edellinen on vaarallista vain Ylikosken ja Kokkonen kuvitelmissa. Tutkijan tehtävä on tällaisessa tilanteessa auttaa hävittämään väärinkäsityksiä, eikä pistää päätään pensaaseen. Tutkijan pitää pyrkiä selvittämään, mitkä asiat kuuluvat ihmisluontoon ja mitkä eivät, sekä estää erilaisten väärinkäsitysten syntyminen. Vielä vuosikymmen sitten oli ”kiellettyä” tutkia kielen alkuperää. Nyt se on yksi nopeimmin kasvavia ja kiinnostavimpia evoluutioteorian alueita. Ylikoski ja Kokkonen haluaisivat nyt ulottaa samanlaisen kiellon ihmisluontoon, mutta heillä ei ole onneksi siihen auktoriteettia.

Kirja, joka herättää ajatuksia ja kritiikkiä, on toki lukijalleen hyödyllinen kirja. Lukija, joka nielaisee Ylikosken ja Kokkonen käsitykset purematta, on kuitenkin melkein pä menetetty tapaus yhteiskuntatieteellisen evoluutiotutkimuksen kannalta. Toisin sanoen, en ole varma kannattaako evoluutioteoriaa tarjota sellaisena, että lukija voi jättää sen käsistään muuttamatta mitään olennaista evoluutiokielteisistä näkemyksistään.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalipoliittikan professori.